

Adam Bielinowicz¹
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Beata Bilicka²
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Profilaktyka alkoholowa w założeniach programowych i w wybranych podręcznikach do nauczania religii

[Prevention of Alcohol Dependence in Curriculum Assumptions and in Selected Religious Education Textbooks]

Streszczenie: Analiza dokumentów programowych i podręczników do nauczania religii jest jednym z wielu zadań badawczych katechetyki, ponieważ na podstawie treści zawartych w tych opracowaniach kształtuje się nie tylko wiarę katechizowanych, ale również ich światopogląd i postawy moralne. W niniejszym artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, na ile lekcja religii jest wsparciem w działaniach pomagających żyć w trzeźwości młodemu pokoleniu? Odpowiedź na to pytanie jest możliwa dzięki przeprowadzonej analizie i wskazaniu konkretnych zapisów odnoszących się do zagadnienia profilaktyki alkoholowej w dokumentach programowych i w wybranych poradnikach metodycznych do nauczania religii.

Summary: The analysis of curriculum documents and textbooks for teaching religion is one of the many research tasks of catechetics, because based on the content of these studies, not only the faith of the catechized is formed, but also their worldview and moral attitudes. The purpose of this article is to try to answer the question: to what extent is a religious lesson a support in activities that help the young generation live in sobriety? The answer to this question is possible thanks to the analysis carried out

¹ Adam Bielinowicz, Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Wydział Teologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, Polska, adam.bielinowicz@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4704-7864>.

² Beata Bilicka, Katedra Teologii Praktycznej, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, ul. Gagarina 37, 87-100 Toruń, Polska, bilicka@umk.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1223-4889>.

and the identification of specific provisions relating to the issue of alcohol prevention in curriculum documents and in selected methodological guides for teaching religion.

Słowa kluczowe: profilaktyka alkoholowa, alkoholizm, abstynencja, katecheza, nauczanie religii, podręczniki.

Keywords: alcohol prevention, alcoholism, abstinence, catechesis; teaching religion, manuals.

Zostaliśmy stworzeni przez Boga na Jego obraz i powołani do życia w miłości, wolności i prawdzie. Jednym z istotnych elementów realizacji tego powołania jest zadanie życia w wolności od uzależnień. Niestety, środki psychoaktywne, w tym najczęściej alkohol, są łatwo dostępne, przybywa miejsc, w których można je nabyć. Szczególnie niepokojącym zjawiskiem w Polsce, jak i w innych krajach, są zmiany w stylu picia alkoholu przez osoby starsze, dzieci i młodzież. Znacznie obniża się wiek inicjacji alkoholowej, stąd wielu bardzo młodych ludzi popada w uzależnienie. Szczególnie niebezpiecznym jest wzrost spożycie alkoholu wśród dziewcząt. Ponadto dochodzi do łączenia spożycia alkoholu z narkotykami lub lekami. Następuje wzrost przestępczości wśród nieletnich, tragiczne w skutkach wypadki, problemy w nauce, porzucanie szkoły, straty materialne, społeczne i duchowe. Osoby, które zaczynają pić alkohol w młodym wieku, aż cztery razy częściej popadają w uzależnienie w wieku dorosłym niż takie, które zaczęły spożywać alkohol w wieku 20 lat lub później. Spożywanie alkoholu w młodym wieku przyczynia się do zaburzeń procesów rozwojowych i licznych schorzeń. Nie ma bezpiecznej dawki alkoholu dla młodych organizmów (Korporwicz-Żmichowska, 2022, s. 259). Wiek inicjacji alkoholowej w Polsce jest jednym z najniższych w Europie, po alkohol sięgają już dwunastolatki. Od lat, coraz więcej młodych osób dołącza do grupy, która ma już za sobą inicjację alkoholową. Według badań Polskiej Agencji Prasowej, niemal każdy nastolatek miał styczność z alkoholem. Na podstawie ankiet ustalono, że przynajmniej raz w życiu upiło się aż 84% młodzieży w wieku 14–16 lat, a w grupie 17–19 lat odsetek ten sięga już 96%. Picie alkoholu przez nastolatków jest na tyle rozpowszechnione, że 61% ankietowanych przyznało, że piło go w ostatnim tygodniu przed przeprowadzonym badaniem (Janaszek, 2021).

Przed sięganiem po alkohol przez młodych ludzi powinny chronić ich indywidualne cechy osobowościowe. Należą do nich przede wszystkim: inteligencja, poczucie własnej wartości, właściwe mechanizmy samokontroli, prawe sumienie. Ważne są dobre relacje z rodziną i rówieśnikami, a także wsparcie i pomoc środowiska szkolnego. Istotną rolę odgrywa tu wiedza na temat używania alkoholu i konsekwencji, które się z tym wiążą, zwłasz-

cza w tak młodym wieku. Szkolna lekcja religii, kształtując wrażliwość sumień, wspierając rozwój właściwych wartości, powinna być w stanie pomóc młodym ludziom w podejmowaniu samodzielnych decyzji abstynenckich, pomagających w odparciu alkoholowych sugestii.

Analiza założeń programowych i podręczników metodycznych do nauczania religii jest jednym z wielu zadań badawczych katechetyki. Poprzez treści zawarte w dokumentach programowych i podręcznikach kształtuje się nie tylko religijność, ale i świadomość młodego pokolenia, pozwalająca na właściwe wybory, także te związane z powstrzymaniem się od spożywania napojów alkoholowych.

Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, na ile lekcja religii jest pomocna w działaniach pomagających młodemu pokoleniu żyć w trzeźwości? Odpowiedź na to pytanie jest możliwa poprzez przeprowadzenie analizy i wskazanie konkretnych zapisów odnoszących się do zagadnienia profilaktyki alkoholowej. W związku z tym dokonano analizy *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (dalej: *Podstawie*); *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* (dalej: *Program*) oraz w podręcznikach metodycznych do nauczania religii w szkołach, opracowanych i wydanych przez Wydawnictwo Jedność (dalej: „Jedność”, ze wskazaniem klasy). Wybierając podręczniki do kwerendy, kierowano się ich popularnością i dostępnością w różnych regionach Polski. W zakończeniu artykułu przedstawiono wnioski i postulaty dotyczące omawianych treści oraz podjęto próbę wskazania brakujących zagadnień, które należałoby uzupełnić w kolejnych edycjach dokumentów i podręczników metodycznych.

Zagadnienia profilaktyki alkoholowej w dokumentach programowych

Obecnie obowiązująca *Podstawa* została zatwierdzona 8 czerwca 2018 r. podczas 379. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski. Dokument określa wymagania, które należy stawiać uczniom biorącym udział w szkolnych lekcjach religii. Odbiorcami dokumentu są nie tylko autorzy programów i podręczników, lecz także sami nauczyciele religii. Dzięki temu stanowi on praktyczny przewodnik dla katechetów, którzy mają ułatwiony i skonkretyzowany dostęp do zadań, treści oraz wymagań, które będą przedstawiać uczniom. Problematyka profilaktyki alkoholowej pojawia się w *Podstawie* na etapie V–VIII klasy szkoły podstawowej. W ramach formacji moralnej zapisane są treści dotyczące uzależnienia młodzieży, wśród których zakłada się, że uczeń nabędzie wiedzę i umiejętności z zakresu zagrożeń,

których przyczyną jest alkoholizm (*Podstawa*, s. 72). Na etapie szkoły ponadpodstawowej w opisie zagadnień korelujących z edukacją szkolną autorzy dokumentu dwukrotnie odwołują się do omawianego zagadnienia. Pierwszy raz w ramach korelacji nauczania religii z wychowaniem fizycznym, wskazują na „szkody zdrowotne i społeczne związane z [...] nadużywaniem alkoholu” (*Podstawa*, s. 134). Drugi raz przy Edukacji dla bezpieczeństwa odnoszą się do skutków spożywania alkoholu (*Podstawa*, s. 135).

Zagadnienia profilaktyki alkoholowej w *Programie*

Obecnie obowiązujący *Program* został przyjęty podczas posiedzenia Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski w Częstochowie 19 września 2018 r. Dokument jest w pełni zgodny z założeniami *Podstawy programowej* (Konferencja Episkopatu, 2018). Autorzy *Programu* posługują się terminologią respektującą standardy szkolne, uwzględniają wytyczne Kościoła i polskiej tradycji katechetycznej. Dokument stanowi pomoc dla autorów podręczników oraz katechetów, adaptujących niniejszy program do potrzeb edukacyjnych placówki oświatowej, w której pracują.

Autorzy *Programu* odwołują się czterokrotnie do analizowanego zagadnienia. Pierwszy raz na etapie VII klasy szkoły podstawowej. W ramach bloku tematycznego *Boże przykazania wspólnoty ludzkiej* zapisano wśród wymagań, że uczeń będzie potrafił wskazać na najważniejsze zagrożenia wynikające z uzależnienia dzisiejszej młodzieży od alkoholu (*Program*, s. 126). Drugie odwołanie jest również na etapie szkoły podstawowej i dotyczy klasy VIII. Wśród tematów, które należy poruszyć podczas spotkań z rodzicami uczniów, wymieniono zagadnienie dotyczące zagrożeń związanych ze spożywaniem alkoholu (*Program*, s. 155). Dwa ostatnie odwołania są zapisane w ramach korelacji nauczania religii z edukacją szkolną na etapie szkoły ponadpodstawowej, w III klasie liceum ogólnokształcącego i w IV klasie technikum. Przy przedmiocie *Edukacja dla bezpieczeństwa* wskazano na „skutki spożywania alkoholu” (*Program 197*, s. 56, 266).

Profilaktyka alkoholowa w analizowanych podręcznikach

Autorzy Wydawnictwa Jedność zamieścili po raz pierwszy treści dotyczące profilaktyki alkoholowej już w programie III klasy szkoły podstawowej. Na lekcji zatytułowanej *Dbam o zdrowie swoje i innych. Przykazanie V*, wśród grzechów przeciwko piątemu przykazaniu zapisano „korzystanie

z używek np. alkohol” („Jedność”, *SP III*, s. 102). Kolejny zapis odnajdziemy w klasie IV w ramach lekcji zatytułowanej *Grób nieznanego żołnierza – miejsce wdzięczności bohaterom*. Dzieci zapoznawane są z przysięgą, którą składali harcerze Szarych Szeregów, punkt dziesiąty dotyczy m.in. abstynencji alkoholowej („Jedność”, *SP IV*, s. 95). W V klasie w trakcie lekcji *Wyjście z niewoli. Mojżesz*, uczniowie dowiadują się, że alkohol może być substancją, która zniewoli człowieka („Jedność”, *SP V*, s. 150). W klasie VI podczas lekcji *Słudzy słusznej sprawy. Święty Franciszek i święty Dominik*, dzieci rozważają *Oreędzie papieża Franciszka na Wielki Post 2014 roku*, w którym omawiane są różne rodzaje „nędzy”. Przy zagadnieniu „nędzy moralnej” katecheta wyjaśnia, że jest ona spowodowana przez nałogi i grzechy. Wiele rodzin dotkniętych jest „nędzą moralną”, „bo niektórzy ich członkowie (...) popadli w niewolę alkoholu” („Jedność”, *SP VI*, s. 209). Na zakończenie rozważania uczniowie zapisują własne propozycje sposobów zapobiegania alkoholizmowi („Jedność”, *SP VI*, s. 210). W czasie kolejnej lekcji, *Szkoła bezinteresownej miłości*, dzieci analizują opisy różnych sytuacji, które mogą mieć miejsce w rodzinie. Następnie układają do nich takie zakończenia, by w tych rodzinach mogła być budowana prawdziwa miłość. Jedna z sytuacji odnosi się do omawianego zagadnienia. „Po 15 latach szczęśliwego związku małżeńskiego mąż popadł w alkoholizm, bo nie dawał sobie rady z utrzymaniem finansowym rodziny. Nie można było na niego liczyć w żadnej sytuacji, a ponadto awanturował się coraz częściej. Żona i dzieci mieli dosyć takiego życia” („Jedność”, *SP VI*, s. 315). Podczas kolejnej lekcji, *Życ mimo problemów*, nauczyciel religii inicjuje z uczniami scenkę, podczas której odnosi się do problemów młodego człowieka. Jednym z nich jest „nadużywanie alkoholu i innych substancji” („Jedność”, *SP VI*, s. 346). W klasie VII w trakcie lekcji *Roztropne budowanie. Przypowieść o domu na skale* alkohol ukazany jest jako substancja szkodliwa dla zdrowia („Jedność”, *SP VII*, s. 105). następną W czasie lekcji *Rozsądne czuwanie. Przypowieść o dziesięciu pannach* uczniowie odgrywają scenkę, w której koledzy namawiają Franka i Antka, by napili się alkoholu. „Franek jest skłonny ulec kolegom, Antek nie, twierdząc, że alkohol jest szkodliwy, szczególnie w ich wieku” („Jedność”, *SP VII*, s. 126). Na kolejnej lekcji, *Nauczanie z mocą. Cuda Jezusa*, młodzież zastanawia się, jak należy postąpić w sytuacji, gdy „tata jest alkoholikiem, często robi awantury” („Jedność”, *SP VII*, s. 135). Podczas lekcji *Po co człowiekowi wolność?* uczniowie omawiają konsekwencje braku umiejętności odmawiania spożycia alkoholu. Autorzy przedstawiają przykład chłopca, który nie potrafi powiedzieć „nie” kolegom („Jedność”, *SP VII*, s. 237). W trakcie lekcji *Jak radzę sobie z problemami?* młodzież uczestniczy w dyskusji, do której wstępem jest fragment książki *Mały Książę*, przedstawiający postać pijaka. Uczniowie

szukają odpowiedzi na pytania „co było przyczyną smutku Pijaka? Co było przyczyną jego picia?” („Jedność”, *SP VII*, s. 277). Następnie katecheta prezentuje definicję uzależnienia: „Uzależnienie to nabyta silna potrzeba wykonywania jakiejś czynności lub zażywania jakiejś substancji. W języku potocznym termin «uzależnienie» jest stosowany głównie do osób, które nadużywają narkotyków (narkomania), leków (lekomania), alkoholu (alkoholizm) czy papierosów” („Jedność”, *SP VII*, s. 278). Dalej uczniowie wykonują plakat charakteryzujący osobę uzależnioną od alkoholu oraz skutki uzależnienia, jakie niesie ze sobą nałóg dla uzależnionego i jego rodziny, rówieśników, środowiska oraz jego relacji z Bogiem. Wskazówką do pracy jest tekst: „Alkoholizm to uzależnienie od alkoholu. Alkoholik traci kontrolę nad ilością spożywanego alkoholu. Skutki uzależnienia od alkoholu mogą być bardzo dalekosiężne. Alkohol powoduje wiele problemów zdrowotnych, jak zaburzenia pamięci, trudności z równowagą, choroby wątroby, wysokie ciśnienie, osłabienie mięśni, zaburzenia rytmu serca. Co więcej, prowadzi także do zmniejszenia odporności na infekcje przewodu pokarmowego, podrażnienia trzustki, wysokiego poziomu tłuszczu we krwi i zarazem niskiego poziomu cukru; zwiększa ryzyko raka przelyku i piersi oraz wywołuje zaburzenia snu, stany lękowe oraz depresję. Alkoholizm często jest powodem problemów w małżeństwie, przemocy w rodzinie, zaniedbywania dzieci, trudności ze znalezieniem pracy, prowadzących nawet do bezdomności. Nadużywanie alkoholu wpływa na wszystkie sfery życia, nierzadko prowadząc do tragicznych skutków” („Jedność”, *SP VII*, s. 279-278). Następnie uczniowie rozważają fragment *Katechizmu Kościoła Katolickiego* dotyczący cnoty umiarkowania, która „uzdalnia do unikania wszelkiego rodzaju nadużyć dotyczących pożywienia, alkoholu, tytoniu i leków” („Jedność”, *SP VII*, s. 279–283). Na zakończenie lekcji młodzież odgrywa scenkę, podczas której uczniowie doskonaliły umiejętność asertywności w kontekście odmawiania spożycia alkoholu („Jedność”, *SP VII*, s. 285). W ramach pracy domowej katechizowani otrzymują zadanie modlitwy w intencji osób uzależnionych od alkoholu („Jedność”, *SP VII*, s. 286). Podczas ostatniej lekcji, *Moje konto na portalu życia*, w czasie której porusza się problematykę związaną z używaniem alkoholu, przedstawiona została postać Adama Chmielowskiego – św. Brata Alberta. Autorzy podręcznika odnieśli się do ogromnego poświęcenia, które Święty okazywał ludziom uzależnionym od alkoholu. Dzięki tej lekcji kształtowana jest w uczniach wrażliwość na pomoc osobom dotkniętym chorobą alkoholową i poszanowanie godności oraz ukazywane są konsekwencje, do których może prowadzić spożywanie alkoholu („Jedność”, *SP VII*, s. 376–382). W klasie VIII podczas lekcji *Moje życie – sam o sobie decyduję* uczniowie oglądają fragment filmu *Ocalona z piekła. Wyznania byłej modelki*, w któ-

rym Anna Gołędzinowska przyznaje, że „poczucie pustki próbowała zagłuszyć alkoholem” („Jedność”, *SP VIII*, s. 39). Następnie młodzież omawia dramatyczne życie byłej modelki i analizuje jej świadectwo, w którym jednoznacznie stwierdza, że osobiste nawrócenie i odnalezienie więzi z Chrystusem pozwoliło jej przywrócić prawdziwą radość życia i osiągnąć wolność od nałogów („Jedność”, *SP VIII*, s. 39–40). Kolejną lekcję, *Za kogo przebieira się Jezus? Ludzie, których spotykam*, poświęcono m.in. alkoholizmowi, który jest jedną z przyczyn wykluczenia społecznego. Podczas lekcji uczniowie dowiadują się, w jaki sposób mogą pomóc osobom wykluczonym („Jedność”, *SP VIII*, s. 62–70). Podczas następnej lekcji, *Spór o ewangeliczne ubóstwo. Aktualność idei franciszkańskiej*, uczniowie rozważają zagadnienie „nędzy moralnej”, która czyni człowieka niewolnikiem nałogu i grzechu. Dowiadują się, że przejaw tej „nędzy” to m.in. alkoholizm, który jest przyczyną nieszczęść osobistych i rodzinnych oraz zagubienia sensu życia i utraty nadziei („Jedność”, *SP VIII*, s. 343–344). W lekcji *Dlaczego mądry, a nie inteligentny i bogaty? Mądrość Salomona* uczniowie uczestniczą w dyskusji na temat „manipulowania własnym myśleniem. [...] Takie właśnie myślenie sprawia, że nawet niektórzy ludzie inteligentni i wykształceni uznają za prawdę coś tak nieprawdziwego, jak przekonanie, [...] że piwo to nie napój alkoholowy” („Jedność”, *SP VIII*, s. 431).

W I klasie liceum ogólnokształcącego i technikum podczas lekcji *Służyć ubóstwem. Święty Franciszek* uczniowie analizują tekst *Bracia z Bronxu (Nowy Jork)* przybliżający pracę franciszkanów. Wśród różnych aspektów posługi zakonników zwrócono uwagę na spotkania anonimowych alkoholików przez nich prowadzone („Jedność”, *SŚ I*, s. 431). W czasie kolejnej lekcji, której temat brzmi: *Rozwiązać więzy niewoli. Przesłanie na Wielki Post* uczniowie odgrywają pantomimę, podczas której ukazany jest negatywny przykład osoby, która kupuje i wypija alkohol, co chwilę jednak z niepokojem spogląda na zdjęcia, przedstawiające głodujące dzieci i starsze osoby potrzebujące pomocy, „jakby męczyła ją myśl, że jest nie w porządku wobec osób na fotografiach. Staje przed krzyżem i gestem prosi Jezusa: *Chcę być wolny*” („Jedność”, *SŚ I*, s. 536). W czasie tej lekcji katecheta przypomina uczniom, że alkohol powoduje uzależnienie i prowadzi do zniewolenia w sferze fizycznej i duchowej („Jedność”, *SŚ I*, s. 537). W II klasie podczas lekcji *Ty się odważ świętym Być. Uroczystość Wszystkich Świętych* katecheta prezentuje postać bł. Mateusza Talbota, który był, przed swoim nawróceniem, nałogowym alkoholikiem („Jedność”, *SŚ II*, s. 368). Podczas lekcji *Wielki Post. 40 dni szczególnej pracy nad sobą* uczniowie układają „piramidę postanowień”, w której znalazł się zapis dotyczący rezygnacji ze spożycia alkoholu („Jedność”, *SŚ II*, s. 420). W trakcie lekcji *Boży zaczyn. Błogosławiony kardynał Stefan Wyszyński*, uczniowie wypeł-

niąją karty pracy, w których przyporządkowują wydarzenia z życia Prymasa Tysiąclecia do jego cech charakteru. Wśród wydarzeń są dwa dotyczące omawianej problematyki: „przrzeczenie abstynencji od napojów alkoholowych [...], przestrzeganie zakazu używania alkoholu” („Jedność”, *SS II*, s. 478). W III klasie podczas lekcji *Wszystko mieli wspólne* uczniowie analizują najczęstsze przyczyny braku troski o wspólne dobro, wśród których wskazano m.in. alkoholizm („Jedność”, *SS III*, s. 105). W kolejnej lekcji, *Szanuj życie od poczęcia do naturalnej śmierci*, katecheta najpierw prezentuje fragment *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w którym jest mowa o nadużyciach związanych ze spożywaniem alkoholu („Jedność”, *SS III*, s. 270), następnie uczniowie zapisują w zeszytcie notatkę zawierającą wykroczenia przeciwko życiu, wśród których jest wymienione nadużywanie alkoholu („Jedność”, *SS III*, s. 272). Wśród założeń dotyczących korelacji nauczania religii z edukacją szkolną przy przedmiocie *Edukacja dla bezpieczeństwa* autorzy podręcznika wskazali „skutki spożywania alkoholu” („Jedność”, *SS III*, s. 296). Temat *O zachowanie polskiego katolicyzmu*, który poruszany jest na kolejnej lekcji wskazuje na wiele elementów, które Kościół wniósł w dzieje ludzkości. W kontekście problemu alkoholizmu wskazano też na piwo, które jest „najstarszym napojem alkoholowy na świecie, znanym w różnych kulturach. Nie obcym jest również w historii Kościoła. Obecnie wiele cenionych marek tego napoju ma swoje źródła w tradycjach zakonnych. W średniowieczu piwo miało zdecydowanie inny charakter niż współcześnie. Klasztorny trunek był pożywny, a nawet niekiedy zdrowszy od zanieczyszczonej wody, która stanowiła główną przyczynę epidemii” („Jedność”, *SS III*, s. 370). W lekcji *Owoce, których pragnie każdy człowiek* uczniowie opisują istotę opanowania, która jest owocem działania Ducha Świętego i rysują jego symbol. W tym przypadku odwołano się do wstrzemięźliwości, która może być wyrażona „jako rezygnacja z alkoholu” (*Jedność*, *SS III*, s. 468). W klasie maturalnej podczas lekcji *Nierozerwalność małżeństwa* katecheta prezentuje dane Głównego Urzędu Statystycznego, które podają najczęstsze powody rozwodów w Polsce, wśród nich wskazano „nadużywanie alkoholu (14,1%)” (*Jedność*, *SS IV i V*, s. 90). Omawiając temat *Patrz w przyszłość. Uzależnienia*, skupiono się w czasie zajęć lekcyjnych m.in. na uzależnieniu od alkoholu. Najpierw katecheta wyjaśnia uczniom czym są uzależnienia, następnie przekonuje, że alkohol jest środkiem, który najczęściej uzależnia i opisuje uzależnienie „chemiczne”, które jest konsekwencją spożywania etanolu. Na zakończenie lekcji przedstawia metody walki z uzależnieniem, wśród nich szczegółowo opisuje Dwanaście Kroków Anonimowych Alkoholików; działalność m.in. grup samopomocowych, ośrodków terapii uzależnień, poradni zdrowia psychicznego; znaczenie wsparcia rodzinnego i budowę relacji z Bogiem, która jest

cd. zestawienia

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Nadużywanie alkoholu wykroczeniem przeciwko zdrowiu i życiu		x							x				x	x
Prezentacja metod służących wyjściu z alkoholizmu														x
Przykłady osób, które pomagały uzależnionym od alkoholu									x		x			
Przysięga abstynencji alkoholowej						x						x		
Przywołanie dokumentów Kościoła – zagadnienia alkoholizmu													x	x
Skutki spożywania alkoholu	x	x	x	X									x	
Sposoby zapobiegania alkoholizmowi								x						
Spożycie alkoholu szczególnie niebezpieczne dla młodych ludzi		x	x					x						
Szkody społeczne związane z nadużywaniem alkoholu		x						x		x			x	
Świadczenia osób, które pokonały osobisty problem alkoholowy										x		x		x
Umiejętności odmawiania spożycia alkoholu									x					
Wiara pomocą w walce z nałogiem alkoholowym						x			x	x	x			x
Zagadnienie nędzy moralnej, która doprowadza do nałogu alkoholizmu								x		x				
Znaczenie modlitwy za osoby uzależnione									x					

A – szkoła podstawowa

B – liceum i technikum

Źródło: badania własne

Zakończenie

Profilaktyka alkoholowa dzieci i młodzieży ma na celu zapobieganie używaniu alkoholu przez nastolatków. Jest to istotne zagadnienie, ponieważ nadużywanie alkoholu w młodym wieku może prowadzić do wielu negatywnych konsekwencji, w tym dolegliwości zdrowotnych, trudności w nauce szkolnej, wykroczeń przeciw prawu oraz problemów społecznych. Lekcja religii jest miejscem, gdzie dokonuje się przekaz kanonów i zasad wiary, połączonych z kształtowaniem systemu wartości moralnych, istotnych dla właściwego funkcjonowania człowieka i pomocnych przy zachowaniu abstynencji alkoholowej.

Z uwagi na znaczenie profilaktyki alkoholowej dzieci i młodzieży pozytywnym jest, że autorzy *Podstawy* i *Programu* zamieścili w dokumentach treści dotyczące omawianego zagadnienia. Jednakże wydaje się, że powinny być one obecne nie tylko na drugim etapie szkoły podstawowej i ponadpodstawowej, ale także na etapie obejmującym młodszych uczniów. Ponadto należy wskazać, że w *Podstawie* na poziomie szkoły podstawowej skupiono się wyłącznie na skutkach spożycia alkoholu, co wydaje się niewystarczające. Natomiast w *Programie* dodano zagadnienie odnoszące się do szkodliwości alkoholu, który jest szczególnie niebezpieczny dla młodych ludzi. Natomiast w przypadku szkół ponadpodstawowych autorzy *Podstawy* zwrócili uwagę na to, że nadużywanie alkoholu jest wykroczeniem przeciwko zdrowiu i życiu, że przyczynia się do wielu szkód społecznych i jest szczególnie niebezpieczne w wieku dojrzewania. Dziwi natomiast fakt, że w *Programie* nie odnajdziemy tych treści, chociaż dokument ten powinien realizować założenia *Podstawy*. W związku z powyższym postuluje się o dodanie tych zagadnień w kolejnej edycji dokumentu. Ponadto wydaje się, że autorzy *Podstawy* powinni dodać pewne treści, których ewidentnie brakuje. Wśród nich należy wskazać przede wszystkim zagrożenia dla życia rodzinnego, prezentację metod służących wyjściu z alkoholizmu i znaczenie wiary w Boga, która jest pomocą dla wielu osób w walce z nałogiem alkoholowym.

Natomiast na podstawie analizy podręczników metodycznych Wydawnictwa „Jedność”, należy jednoznacznie stwierdzić, że szczęśliwie stało się, iż autorzy nie ograniczyli się wyłącznie do treści wskazanych w dokumentach programowych, ale znacznie rozszerzyli zagadnienia, które wspierają program profilaktyki alkoholowej u dzieci i młodzieży. Najczęściej poruszane są zagadnienia, które wskazują, że wiara w Boga jest pomocą w walce z nałogiem alkoholowym. Na drugim miejscu, pod względem częstotliwości występowania, są szkody społeczne związane z nadużywaniem alkoholu, zagrożenia przeciwko zdrowiu i życiu oraz świadectwa osób, któ-

re pokonały osobisty problem alkoholowy. Kolejnymi zagadnieniami poruszonymi przez autorów podręczników metodycznych są tematy dotyczące alkoholu, który jest przyczyną zniewolenia człowieka i zagrożeniem dla życia rodzinnego. Ponadto wskazano znaczenie przysięgi abstynencji alkoholowej, omówiono zagadnienie „nędzy moralnej”, która doprowadza do nałogu alkoholowego oraz wyszczególniono pozytywne przykłady osób, które pomagały ludziom uzależnionym od alkoholu. Warto podkreślić w tym miejscu, że w podręcznikach odniesiono się do dokumentów Kościoła, które poruszają zagadnienia związane z profilaktyką alkoholową. Jeden raz podano aktualne dane statystyczne dotyczące problemu alkoholizmu w naszym kraju, zaprezentowano metody służące wyjściu z alkoholizmu, omówiono znaczenie asertywności odmawiania spożycia alkoholu i wskazano na znaczenie modlitwy za osoby uzależnione. Tu należy zaznaczyć, że zagadnienia podjęte jednorazowo powinny być omawiane częściej na różnych etapach edukacji.

Należy wskazać, że zarówno w dokumentach programujących nauczanie religii, jak i w analizowanych podręcznikach zabrakło treści dotyczących niepokojących objawów, które mogą pomóc szybciej rozpoznać uzależnienie od alkoholu. W związku z tym, apeluje się do autorów kolejnych edycji, o dodanie treści z zakresu zagadnień takich jak: silne poczucie lub przymus picia alkoholu, tzw. głód alkoholowy; upośledzoną zdolność kontrolowania zachowań; nieskuteczność wysiłków związanych z ograniczeniem lub zaprzestaniem spożywania alkoholu; pojawienie się fizjologicznych objawów zespołu abstynenckiego; zaniedbywanie, z powodu alkoholu nałożonych obowiązków lub wcześniejszych pozytywnych zainteresowań; spożywanie alkoholu pomimo świadomości negatywnych szkód; potrzebę wypijania coraz większych dawek zabójczego etanolu. Ponadto należałoby dodać do treści realizowanego materiału w szkołach ponadpodstawowych zagadnienia z zakresu profilaktyki alkoholowej dzieci, by móc jednoznacznie wskazywać, że nie dopuszczalnym jest częstowanie alkoholem osób nieletnich i pomoc w nabywaniu prawnie zakazanych im napojów alkoholowych. Także unikanie zabaw połączonych ze spożywaniem trunków w obecności dzieci, uczących je zgubnych przykładów zachowań i nawyków. Warto też uwrażliwiać młodych ludzi na radzenie sobie z negatywnymi emocjami, bez szukania pocieszenia w alkoholu. Ponadto, z uwagi na szczególną szkodliwość alkoholu dla dziecięcych organizmów, na etapie szkoły podstawowej należy skupić się przede wszystkim na upowszechnieniu wzorców dziecięcej abstynencji.

Na podstawie przeprowadzonej analizy *Podstawy, Programu* i podręczników metodycznych można stwierdzić, że lekcje religii są w stanie w znacznym stopniu być pomocą katechizowanym w zachowaniu dziecięcej i mło-

dzieżowej abstynencji, dającej podstawy do późniejszego, dorosłego życia w trzeźwości. Wydaje się jednak, że treści dotyczące omawianego zagadnienia można i warto poszerzyć. Przedstawione powyżej zagadnienia, stanowią propozycję wprowadzenia pewnych uzupełnień w dokumentach programujących nauczanie religii.

BIBLIOGRAFIA

- Adamek Dorota i in., 2020, *Poradnik metodyczny. Miejsce pełne bogactw. Klasa IV szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Adamek Dorota i in., 2021, *Poradnik metodyczny. Szczęśliwi, którzy odkrywają piękno. Klasa VI szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Adamek Dorota i in., 2022, *Poradnik metodyczny. Poznaję Jezusa. Klasa III szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Adamek Dorota i in., 2022, *Poradnik metodyczny. Szczęśliwi, którzy czynią dobro. Klasa VII szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Banasik Kamil i in., 2020, *Poradnik metodyczny. Szczęśliwi, którzy szukają prawdy. Klasa V szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Banasik Kamil i in., 2020, *Przewodnik metodyczny. Błogosławieni, którzy ufają Jezusowi. Klasa VIII szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Banasik Kamil i in., 2020, *Przewodnik metodyczny. Szczęśliwi, którzy żyją wolnością. Klasa I liceum i technikum*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Banasik Kamil i in., 2021, *Przewodnik metodyczny. Szczęśliwi, którzy żyją wiarą. Klasa II liceum i technikum*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Banasik Kamil i in., 2022, *Przewodnik metodyczny. Szczęśliwi, którzy żyją nadzieją. Klasa III liceum*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Banasik Kamil i in., 2023, *Przewodnik metodyczny. Szczęśliwi, którzy żyją miłością. Klasa IV liceum i V technikum*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Janaszek Łukasz, *Dlaczego coraz młodsi sięgają po alkohol?*, <https://chirurg-24.pl/dlaczego-coraz-mlodsi-siegaja-po-alkohol/> (10.01.2023).
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, 2018, Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach, Wydawnictwo Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
- Konferencja Episkopatu Polski, 2018, Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, Wydawnictwo Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
- Korporowicz-Żmichowska Violetta, 2022, *Spożycie alkoholu przez pełnoletnią młodzież szkolną w świetle badań „Młodzież Warszawy” i „Młodzież Mazowska”*, Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu, nr 3(28), s. 258–266.

